

Tomasz Bojanowski

- ▶ Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, Poland)
- ▶ e-mail: tomaszbojanowski@gmail.com
- ▶ ORCID: 0000-0001-8294-0968

DOI: 10.15290/mhi.2024.23.01.17

CZYNNIK SĄDOWY W POSTĘPOWANIU PRZYGOTOWAWCZYM – WYBRANE ASPEKTY HISTORYCZNOPRAWNE

Abstrakt

Celem przedmiotowego artykułu jest omówienie udziału czynnika sądowego w postępowaniu przygotowawczym w ujęciu historycznym w prawodawstwie polskim. Autor zaprezentuje w tekście kształtowanie się modelu polskiego postępowania przygotowawczego od 1928 r. do aktualnego stanu prawnego. Następnie omawia cechy charakterystyczne modeli występujących we wskazanym okresie, tj. w modelu II RP, PRL i III RP. Wskazuje zakres czynności sądu w postępowaniu przygotowawczym w każdym ze wskazanych okresów z rozróżnieniem na czynności decyzyjne, kontrolne i dowodowe. Wskazuje także, że zmiany wprowadzone w okresie PRL zerwały z tradycyjnym modelem polskiego procesu karnego i postępowania przygotowawczego, który był ustanowiony w II RP.

W okresie wczesnego PRL z postępowania przygotowawczego wyrugowany został czynnik sądowy, a Kodeks postępowania karnego z 1969 r. wprowadził go jedynie w fasadowej formie. Z kolei Kodeks postępowania karnego z 1997 r. zachował szereg rozwiązań, które wprost nawiązują do postsowieckiego modelu postępowania karnego, wynikającego z rozwiązań przyjętych w latach 1944–1989, przez co pod kilkoma względami (np. dyspozycyjność sądu w tym stadium postępowania przygotowawczego, przeprowadzanie przesłuchań) odstaje od standardów zachodnich i charakteryzuje się szeregiem dysfunkcji (mimo ewolucji jaką przeszedł poprzez szereg nowelizacji). Autor wskazuje także na kierunek potencjalnych zmian polskiej procedury karnej w zakresie

roli sądu w postępowaniu przygotowawczym. Praca opiera się w szczególności na dorobku doktryny polskiego postępowania karnego oraz aktów normatywnych. Zastosowano w niej metodę formalno-dogmatyczną, teoretycznoprawną i historycznoprawną.

Słowa kluczowe: postępowanie karne, postępowanie przygotowawcze, sąd, sędzia śledczy

THE JUDICIAL FACTOR IN PRE-TRIAL PROCEEDINGS – THE SELECTED HISTORY OF THE LAW ASPECTS

Abstract

The purpose of this article is to discuss the participation of the judicial factor in pre-trial proceedings from a historical perspective in Polish legislation. The author will present in the text the formation of the model of Polish pre-trial proceedings from 1928 to the current state of the law. The author will try to discuss the characteristics of the models occurring in the indicated period, i.e. the model of the Second Republic of Poland, the People's Republic of Poland and the Third Republic of Poland. Furthermore, he will indicate the scope of the court's activities in pre-trial proceedings in each of the indicated periods with a distinction between decision-making, control and evidentiary activities. He will also try to show that the changes introduced during the period of the People's Republic of Poland broke with the traditional model of Polish criminal trial and pre-trial proceedings that was established in the Second Republic.

During the early communist period, the judicial factor was eliminated from pre-trial proceedings, and the 1969 Code of Criminal Procedure introduced it only in a facade form. On the other hand, the Code of Criminal Procedure of 1997 has retained a number of solutions that directly refer to the post-Soviet model of criminal proceedings, resulting from the solutions adopted in the years 1944–89, which in several respects (e.g. the court's availability at this stage of pre-trial proceedings, the conduct of hearings) deviates from Western standards and is characterised by a number of dysfunctions (despite the evolution it has undergone through a number of amendments). The author will also indicate the direction of potential changes to the Polish criminal procedure with regard to the role of the court in pre-trial proceedings. The work is based in particular on the achievements of the doctrine of Polish criminal procedure and normative acts. It uses the formal-dogmatic, theoretical-legal and historical-legal method.

Key words: criminal proceedings, pre-trial proceedings, court, investigating judge

1. Wstęp

Kodeks postępowania karnego (dalej: KPK) z 1928 r.¹ wprowadził model procesu karnego odwołujący się do standardów francuskich, mających swoje korzenie w napoleońskim *Code d' instruction criminelle* z 1808 r.² Przewidywał on znaczący udział czynnika sądowego w fazie postępowania przygotowawczego w postaci instytucji sędziego śledczego. Jednak tak wyznaczony zakres tego czynnika był ograniczany na skutek uprawnień prokuratora wynikających z art. 260 KPK, art. 269 par. 2 i 3 KPK oraz art. 20 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego³. W istocie KPK z 1928 zapoczątkował powolne odchodzenie od francuskiego modelu postępowania przygotowawczego (względem uregulowań państw zaborczych – Austria, Niemcy i Rosja – oraz lat 1918–1928), ale jego tradycje w polskiej myśli prawnej pozostały żywe do dziś⁴.

W II RP postępowanie przygotowawcze było prowadzone w dwóch formach – śledztwa sądowego i dochodzenia prokuratorsko-policyjnego. Dochodzenie miało na celu wyjaśnienie, czy zostało popełnione przestępstwo, kogo można o nie podejrzewać oraz czy zachodzą przesłanki warunkujące wszczęcie postępowania sądowego. Z czynności podejmowanych w czasie dochodzenia nie sporządzano protokołów, a jedynie zapiski, dlatego doktryna posługuje się także terminem tzw. „dochodzenia zapiskowego”⁵. Nie było to jednak zasadą z uwagi na art. 254 KPK z 1928 r. oraz art. 20 przepisów wprowadzających Kodeks postępowania karnego, które zaburzyły model dochodzenia zapiskowego⁶.

¹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. Kodeks postępowania karnego (Dz U. 1928 nr 33, poz. 313, z późn. zm.).

² C. Kulesza, *Dyskusja nad reformą prawa karnego*, „Państwo i Prawo” 1988, nr 12, s. 93.

³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. Przepisy wprowadzające kodeks postępowania karnego (Dz.U. 1928 nr 33, poz. 314).

⁴ W. Nestorowicz, *Stanowisko sędziego śledczego u nas i na zachodzie*, „Głos Sądownictwa” 1932, nr 3–4; M. Materniak-Pawłowska, *Instytucja sędziego śledczego w okresie międzywojennym*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 65, 2013, z. 1; K. Eichstaedt, *Instytucja sędziego śledczego w okresie międzywojennym*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 17, 2014.

⁵ P. Kruszyński, M. Zbrojewska, *Nowy model postępowania karnego ukształtowany nowelą do k.p.k. z 27 września 2013 r.*, „Palestra” 2014, nr 1–2, s. 55 i n.

⁶ J. Tylman, *Instytucja czynności sprawdzających w postępowaniu karnym*, Łódź 1984, s. 69.

Śledztwo natomiast było prowadzone przez niezawisły organ sądowy tj. sędziego śledczego, sędziego śledczego ds. wyjątkowego znaczenia⁷ lub sąd grodzki. Wskazana forma postępowania przygotowawczego była odpowiednia dla spraw należących do właściwości sądu przysięgłych lub sądu okręgowego. Celem śledztwa było wykrycie sprawców przestępstwa, wszechstronne wyjaśnienie sprawy oraz zebranie informacji dotyczących podejrzanego oraz pobudek jego działania i sposobu życia, a także utrwalenie dowodów dla sądu orzekającego w sprawie.

Sędzia śledczy miał być centralną postacią postępowania przygotowawczego. Jednak jego pozycja i uprawnienia w toku procesu były ograniczane przez szerokie uprawnienia prokuratora, co wypaczało ideę tej instytucji⁸. Należy jednak docenić, że niezawisły organ sądowy brał czynny udział w postępowaniu przygotowawczym, w tym odgrywał kluczową rolę w postępowaniu dowodowym, co podnosiło wagę pozyskanych dowodów już na wstępnym etapie procesu. Do negatywów należy zaliczyć, że sędzia śledczy nie mógł odmówić wykonania szeregu prawnych wniosków prokuratora. Co więcej, prokurator (oraz policja na polecenie prokuratora) mógł w toku dochodzenia, kiedy uznał to za potrzebne, dokonywać poszczególnych czynności, które miały moc czynności sądowych, a protokoły z tych czynności moc protokołów sądowych⁹. Doprowadziło to do zastąpienia dochodzenia prokuratorsko-policyjnego dochodzeniem prokuratorskim oraz zwiększenia wpływu protokołów policyjnych na rozprawę główną.

Już w okresie międzywojennym rozgorzała ożywiona dyskusja na temat zasadności instytucji sędziego śledczego. Pojawiały się głosy krytyczne, lecz nie zakładały one ograniczenia czynności sądowych w postępowaniu przygotowawczym w ogólności¹⁰,

⁷ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 15 lipca 1927 r. o sędziach śledczych do spraw wyjątkowego znaczenia (Dz.U. 1927 nr 69, poz. 611).

⁸ K. Eichstaedt, *Ponownie na temat sędziego śledczego*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 1, s. 100.

⁹ J. Nisenson, M. Siewierski, *Kodeks postępowania karnego z komentarzem i orzecznictwem Sądu Najwyższego*, Warszawa 1936, s. 143–144.

¹⁰ M. Siewierski, *Uwagi krytyczne nad śledztwem i dochodzeniem według k.p.k.*, „Archiwum Kryminologiczne” 1933, z. 1, s. 95–110; M. Siewierski, *O reformę postępowania przygotowawczego*, „Archiwum Kryminologiczne” 1933, z. 2, s. 247–253; *Zagadnienia postępowania przygotowawczego (Dyskusja w Seminarium Prawa Karnego I.J.P.)*, „Archiwum Kryminologiczne” 1937, z. 3–4, s. 536–537; K. Łada-Bieńkowski, *Postulaty reformy procesu karnego (referat sprawozdawczy)*, Warszawa 1936, s. 3–4; zob. także: K. Eichstaedt, *Rola sądu w postępowaniu przygotowawczym a instytucja sędziego śledczego*, Warszawa 2009, s. 73.

a wskazywały na konkretne dysfunkcje i ograniczenia sędziego śledczego. Wskazana instytucja utrzymała się ostatecznie do roku 1949, kiedy to została zlikwidowana w wyniku stalinizacji i sowietyzacji. W tym okresie rozpoczęto proces wprowadzania nowego modelu procedury karnej, w tym postępowania przygotowawczego. Model obowiązujący w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej nie przewidywał istnienia instytucji sędziego śledczego, do której nie powrócono także w nowym Kodeksie postępowania karnego z 1997 r.¹¹ Co więcej od 1997 r. do dziś pojawiają się postulaty wprowadzenia instytucji nawiązującej do sędziego śledczego (sędzia do spraw postępowania przygotowawczego lub sędzia do spraw śledztwa)¹².

Tematem niniejszego opracowania będzie omówienie wybranych zagadnień historycznoprawnych dotyczących roli czynnika sądowego w modelu postępowania przygotowawczego w ujęciu porównawczym na przykładach II RP, PRL i III RP w szczególności pod kątem dyskusji na temat roli sądu w postępowaniu przygotowawczym, a w konsekwencji przywrócenia i funkcjonowania instytucji sędziego śledczego lub wprowadzenia sędziego ds. postępowania przygotowawczego w polskim procesie karnym. Przedmiotowe zagadnienie pozostaje nadal aktualne w obliczu dyskusji nad reformą sądownictwa oraz modelem postępowania karnego. W opracowaniu zostaną zastosowane metody badawcze właściwe dla nauk prawnych tj. formalno-dogmatyczna, teoretycznoprawna i historycznoprawna.

¹¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. 2022, poz. 1375, z późn. zm).

¹² Zob. K. Eichstaedt, *Rola sądu w postępowaniu przygotowawczym a instytucja sędziego śledczego*, Warszawa 2009; C. Kulesza, *Sędzia śledczy w modelu postępowania przygotowawczego na tle prawnoporównawczym*, Białystok 1991; idem, *Sędzia śledczy w współczesny proces karny (na tle prawnoporównawczym)*, „Państwo i Prawo” 2008, z. 7, s. 20 i n.; P. Kruszyński, M. Warchoł, *Pozycja sędziego śledczego na tle modeli postępowania przygotowawczego (cz. 1)*, „Palestra” 2008, nr 3–4, s. 49 i n. oraz (cz. 2) Nr 5–6, s. 44 i n.; J. Tylman, *Uwagi o modelu postępowania przygotowawczego*, [w:] *Węzłowe problemy procesu karnego*, red. P. Hofmański, Warszawa 2010, s. 91 i n.; T. Grzegorzczak, *Kilka refleksji na temat sugestii wprowadzenia instytucji sędziego śledczego*, [w:] op. cit., s. 105 i n.; P. Kruszyński, M. Warchoł, *Sędzia śledczy. Argumenty za i przeciw*, [w:] op. cit., s. 115 i n.; C. Kulesza, *Sędzia śledczy na tle zmian europejskich modeli postępowania przygotowawczego*, [w:] op. cit., s. 124 i n.; R.A. Stefański, *Krytycznie o obecnym modelu postępowania przygotowawczego*, [w:] op. cit., s. 146 i n.; M. Kościelniak-Marszał, *Sędzia śledczy w ujęciu prawnohistorycznym*, [w:] op. cit., s. 167 i n.

2. Uprawnienia sędziego śledczego w Kodeksie postępowania karnego 1928 r.

Przedmiotowe rozważania należy zacząć od omówienia pozycji i uprawnień sędziego śledczego w II RP z uwagi na aktualność niniejszego zagadnienia w doktrynie. Ponadto pozwoli to na przedstawienie procesu dekonstrukcji modelu przedwojennego, który wyrażał się przede wszystkim w wyposażaniu organów władzy wykonawczej, tj. prokuratorów, policję oraz służby bezpieczeństwa w kompetencje, które do tej pory były zarezerwowane dla niezawisłego organu sądowego tj. sędziego śledczego¹³.

Na wstępie należy wskazać na kilka kwestii podstawowych. Zgodnie z teorią procesu karnego czynności sądu w postępowaniu przygotowawczym mogą mieć następujący charakter¹⁴:

1. decyzyjny – zakładają bezpośrednio podejmowanie decyzji procesowych będących wynikiem uprzedniej kontroli postępowania przygotowawczego pod względem prawnym i merytorycznym¹⁵;
2. kontrolny – sprawowanie kontroli instancyjnej konkretnych decyzji organów postępowania przygotowawczego, czyli badaniu w zakresie prawidłowości i wszechstronności rezultatów podjętych czynności¹⁶;
3. dowodowy – podejmowanie określonych czynności procesowych (dowodowych) zastrzeżonych dla sądu¹⁷.

¹³ K. Eichstaedt, *Rola sądu w postępowaniu przygotowawczym a instytucja sędziego śledczego*, Warszawa 2009 s. 73.

¹⁴ Zob. K. Eichstaedt, *Czynności sądu w postępowaniu przygotowawczym w polskim prawie karnym*, Warszawa 2008.

¹⁵ K. Malinowska-Krutul, *Czynności sądowe w postępowaniu przygotowawczym*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 10, s. 65–66.

¹⁶ C. Kulesza, *Postępowanie przygotowawcze. Rozwiązania modelowe*, [w:] *Nowe uregulowania prawne w kodeksie postępowania karnego z 1997 r.*, red. P. Kruszyński, Warszawa 1997, s. 269–270.

¹⁷ J. Grajewski, L.K. Paprzycki, S. Steinborn, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Kraków 2006, s. 893.

Powyższy podział będzie pomocny w kontekście dalszej części artykułu, ponieważ w najlepszy sposób pozwala przedstawić rolę sądu w stadium przygotowawczym¹⁸.

Jak wcześniej wspomniano, KPK z 1928 r. przewidywał szeroki udział sądu w postępowaniu przygotowawczym i czynił sędziego śledczego organem postępowania przygotowawczego, który był skupiony tylko na tym wycinku procesu. W myśl zaprezentowanego podziału należy wskazać czynności sędziego śledczego podejmowane w toku śledztwa i dochodzenia, które wyrażają istotną rolę tego organu w postępowaniu przygotowawczym.

Trzon uprawnień sędziego śledczego jako organu prowadzącego śledztwo stanowił szeroki katalog czynności decyzyjnych. Wszczytał on śledztwo, a jeśli nie zgadzał się z wnioskiem prokuratora w tym zakresie, przysyłał sprawę do sądu grodzkiego. Mógł zarządzić przymusowe doprowadzenie świadka, a w przypadku jego niestawiennictwa ukarać go grzywną. Do jego kompetencji należało zarządzanie aresztu świadka, który odmawiał złożenia zeznań lub przysięgi. W przypadku odmowy wydania rzeczy znalezionej w wyniku przeszukania miał prawo ukarać taką osobę. Sędzia śledczy stosował wszystkie środki wychowawcze oraz zapobiegawcze w toku postępowania przygotowawczego. Do czynności sędziego śledczego należało również przedłużenie aresztu podejrzanego, jednak najwyżej o miesiąc, ponieważ zgodnie z przepisami KPK z 1928 r. nie mógł on wydać dalszego przedłużenia. W toku śledztwa mógł zarządzić poszukiwanie oskarżonego (w toku dochodzenia niniejsze uprawnienie przysługiwało prokuratorowi). Zarządzał także poszukiwania listem gończym oraz wydanie listu żelaznego.

Sędzia śledczy był związany szeregiem wniosków prokuratora, między innymi uzupełniał śledztwo, a także uchylał lub zmieniał środek zapobiegawczy na jego wniosek, a także umarzał śledztwo na jego żądanie. Do jego zadań należało również odebranie przedmiotów stanowiących dowód przestępstwa, uzyskanych przez przestępstwo lub podlegających konfiskacie. W przypadku, gdy nie czynił tego sędzia, zatwierdzał on przedmiotową czynność wykonaną przez prokuratora. Sędzia śledczy mógł zażądać wydania przez urzędy pocztowe, telegraficzne i kolejowe korespondencji lub przesyłek,

¹⁸ M. Kurowski, P. Sydor proponują podział na czynności: kontrolno-decyzyjne, decyzyjno-śledcze i śledcze; M. Kurowski, P. Sydor, „Śledcze” czynności sądowe w postępowaniu przygotowawczym w aspekcie praktycznym, „Przegląd Sądowy” 2011, nr 1, s. 98–108.

wysyłanych przez oskarżonego, czy też adresowanych na jego nazwisko. Decydował on także o przepadku kaucji lub o ściągnięciu sumy poręczenia. Ponadto do niego należało wydanie decyzji zezwalającej stronom na przeglądanie akt i robienie odpisów oraz otrzymywanie uwierzytelnionych odpisów w toku trwania śledztwa. Jeżeli zachodziła potrzeba dokonania czynności śledczej poza okręgiem sądu grodzkiego mającego siedzibę w tej samej miejscowości co sędzia prowadzący śledztwo albo przesłuchania osoby przebywającej poza takim okręgiem, wówczas sędzia zwracał się do miejscowego sędziego śledczego lub sądu grodzkiego z prośbą o dokonanie takiej czynności. Podejmował również decyzję w zakresie badania stanu zdrowia psychicznego oskarżonego, w tym także zarządzenie przeprowadzenia obserwacji psychiatrycznej.

Katalog czynności kontrolnych był zdecydowanie węższy niż zakres czynności decyzyjnych sędziego śledczego. Należy wskazać na zależność pomiędzy zakresem tych czynności – gdy wprowadzany jest operatywny organ sądowy w postępowaniu przygotowawczym, co do zasady jest on wyposażony w szeroki katalog czynności decyzyjnych i dowodowych oraz nieco węższy kontrolnych. Sędzia śledczy w II RP kontrolował prokuratora poprzez rozpoznanie zażalenia na postanowienie w przedmiocie: dowodów rzeczowych w razie umorzenia dochodzenia oraz w przypadku zażalenia na postanowienie prokuratora apelacyjnego o odmowie uwzględnienia zażalenia na orzeczenie w przedmiocie odmowy ścigania lub umorzenia dochodzenia.

Sędzia śledczy posiadał szerokie uprawnienia do przeprowadzania czynności dowodowych. Do niego należało przesłuchiwanie świadków, biegłych, a także dokonywanie oględzin miejsca, rzeczy lub ciała. Był uprawniony do przesłuchania świadka pod przysięgą tylko wtedy, gdy zaszło uzasadnione przypuszczenie, że świadek bez przysięgi nie powie prawdy, lub że nie stawi się na rozprawę główną z powodu przeszkód niedających się usunąć lub zbyt trudnych do usunięcia, albo z powodu znacznej odległości miejsca pobytu. W przypadku zatrzymania podejrzanego – był on doprowadzany do najbliższego sędziego śledczego lub sądu grodzkiego, który przesłuchiwał zatrzymanego i po zapoznaniu się z zebrany materiał dowodowy mógł zarządzić aresztowanie bądź wypuścić go na wolność. Oskarżonego, dostawionego do sędziego śledczego, sędzia śledczy obowiązany był natychmiast przesłuchać i w ciągu maksymalnie dwudziestu czterech godzin od chwili „dostawienia” wydać postanowienie o jego aresztowaniu lub wypuszczeniu na wolność. Sędzia śledczy przeprowadzał rewizję w przypadkach niecierpiących zwłoki, a gdy polecenie sądowe nie mogło być wydane przed rewizją, to do niego należało jej zatwierdzenie.

Trzeba wskazać, że w przypadkach niecierpiących zwłoki w toku dochodzenia sędzia śledczy dokonywał następujących czynności dowodowych na wniosek prowadzącego dochodzenie: przesłuchania podejrzanego; przesłuchania jako świadków pokrzywdzonego i osób, które zatrzymały lub sprowadziły podejrzanego, czy też stawiły się z nim równocześnie; ustalał ślady przestępstwa (ponieważ na rozprawie głównej ślady nie dałyby się odtworzyć bez odczytania protokołu wymienionej czynności); przesłuchania pod przysięgą świadka, którego zeznanie ma doniosłe znaczenie, a zachodzi obawa, że świadek nie stawi się na rozprawę główną z powodu przeszkód niedających się usunąć lub zbyt trudnych do usunięcia, albo z powodu znacznej odległości miejsca pobytu; przesłuchania pod przysięgą świadka, którego zeznanie ma doniosłe znaczenie, a zachodzi obawa, że świadek bez przysięgi nie powie prawdy; zbadania stanu umysłowego podejrzanego; przesłuchania świadka zamieszkałego poza okręgiem sądu okręgowego lub wydziału zamiejscowego.

Z tak przedstawionej pozycji sędziego śledczego wynika, że brał on czynny udział w postępowaniu przygotowawczym i podejmował głównie czynności decyzyjne oraz dowodowe. Niestety, był związany prawnymi wnioskami prokuratora, co krępowało go w toku śledztwa. Ponadto był obciążony szeregiem czynności kancelaryjnych i informacyjnych w stosunku do stron procesu, co miało negatywny wpływ na sprawność oraz szybkość postępowania. Niemniej spełniał swoją rolę bieżącej obecności czynnika sądowego w postępowaniu przygotowawczym oraz realnego oddziaływania na to stadium w duchu praworządności.

3. Zakres czynności sądowych w modelu postępowania przygotowawczego PRL

Rola sędziego śledczego w II RP była stopniowo ograniczana, jednak władze sanacyjne nie zdecydowały się na likwidację tej instytucji pomimo silnego nacisku środowisk prawniczych¹⁹. Po wojnie postępowanie przygotowawcze – tak jak cały proces karny – opierało się na regulacjach przedwojennych (KPK 1928). Jednak zostało szybko

¹⁹ Dz.U. 1932 nr 10, poz. 60; Dz.U. 1932 nr 60, poz. 573; Dz.U. 1932 nr 73, poz. 662; Dz.U. 1938 nr 89, poz. 609; Dz.U. 1938 nr 24, poz. 213.

dostosowane do realiów ustroju PRL – pierwsze zmiany zostały wprowadzone w latach 1944–1948²⁰, następne w latach 1949²¹ i 1950²² oraz w 1955 r.²³

W 1949 r. zlikwidowano instytucję sędziego śledczego oraz ujednolicono postępowanie przygotowawcze, rezygnując z podziału na śledztwo sądowe i dochodzenie prokuratorsko-policyjne. Obowiązującą formą było dochodzenie prowadzone przez prokuratora lub Milicję Obywatelską²⁴ oraz organy Służby Bezpieczeństwa pod nadzorem prokuratora. Czynności dokonywane dotychczas przez sędziego śledczego zostały przeniesione na wymienione organy postępowania przygotowawczego, w szczególności na prokuratora.

Zmiany wprowadzane w systemie prawnym Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej były wzorowane na tych podejmowanych w Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich²⁵. W zakresie procesu karnego uwidoczniło się to przede wszystkim w wyodrębnieniu Prokuratury ze struktur sądownictwa i podporządkowaniu władzy wykonawczej, tj. Radzie Państwa.

W 1955 r. postanowiono przywrócić podział stadium przygotowawczego na śledztwo i dochodzenie²⁶. Przedmiotowa zmiana miała charakter porządkujący, ponieważ

²⁰ Dekret PKWN z dnia 1 grudnia 1944 r. o częściowej zmianie kodeksu postępowania karnego (Dz.U. 1944 nr 13, poz. 70); Dekret z dnia 6 czerwca 1945 r. o zmianie przepisów kodeksu postępowania karnego (Dz.U. 1945 nr 25, poz. 148); Dekret z 19 sierpnia 1946 r. o zmianie niektórych przepisów postępowania karnego (Dz.U. 1946 nr 43, poz. 249); Dekret z dnia 23 stycznia 1947 r. o opłatach sądowych w sprawach karnych (Dz.U. 1947 nr 19, poz. 73) oraz dekret z dnia 3 kwietnia 1948 r. o zmianie kwot pieniężnych w przepisach kodeksu postępowania karnego (Dz.U. 1948 nr 20, poz. 136).

²¹ Ustawa z dnia 27 kwietnia 1949 r. o zmianie przepisów postępowania karnego (Dz.U. 1949 nr 32, poz. 238).

²² Ustawa z dnia 20 lipca 1950 r. o zmianie przepisów postępowania karnego (Dz.U. 1950 nr 38, poz. 348.); Ustawa z dnia 20 lipca 1950 r. o Prokuraturze Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1950 nr 38, poz. 346).

²³ Dekret z dnia 21 grudnia 1955 r. o zmianie przepisów postępowania karnego (Dz.U. 1955 nr 46, poz. 309).

²⁴ Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 7 października 1944 r. o Milicji Obywatelskiej (Dz.U. 1944 nr 7, poz. 33).

²⁵ H. Świątkowski, *Doniosłe reformy wymiaru sprawiedliwości*, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” 1950, nr 8–9, s. 3.

²⁶ Dekret z dnia 21 grudnia 1955 r. o zmianie przepisów postępowania karnego (Dz.U. 1955 nr 46, poz. 309).

obie formy miały równorzędne znaczenie prawne oraz pełniły tożsame funkcje, ale różniły je organy prowadzące postępowanie i rodzaje przestępstw, które są przedmiotem postępowania. Do postępowania przygotowawczego wprowadzono instytucje przedstawienia zarzutów²⁷ i zlikwidowano tzw. areszt obligatoryjny²⁸. Zmiany wprowadzone w roku 1955 wzmocniły nadzór prokuratora nad postępowaniem przygotowawczym, a także uczyniły go odpowiedzialnym za jego prawidłowy przebieg.

Z kolei w 1958 r. wprowadzono możliwość ustanowienia dla oskarżonego obrońcy z urzędu, gdy nie posiada obrońcy z wyboru na etapie postępowanie przygotowawczego²⁹.

Wynika z tego, że zmiany przeprowadzane w okresie 1944–1969 r. doprowadziły do eliminacji czynnika sądowego z postępowania przygotowawczego. Czynności sędziów śledczych zostały przekazane prokuratorom, co wpisywało się w sowiecki model postępowania karnego. Zdaniem Mieczysława Siewierskiego „obecny (po reformach w 1958 r.) model postępowania przygotowawczego zdał egzamin życiowy i stworzył zarówno korzystne warunki do ścigania przestępstw, jak i dostateczne gwarancje dla stron”³⁰.

W 1969 r. uchwalono nowy Kodeks postępowania karnego, który petryfikował zmiany wprowadzone w duchu sowieckim³¹. Niemniej wprowadzono do postępowania przygotowawczego (w fasadowej formie) czynnik sądowy. Czynności sądu miały charakter decyzyjny i w wąskim zakresie kontrolny.

Do decyzji podejmowanych przez sąd zaliczano: przedłużanie przez sąd wojewódzki na wniosek prokuratora wojewódzkiego tymczasowego aresztowania w przypadku, gdy trwało ono łącznie dłużej niż sześć miesięcy; orzekanie o przepadku poręczenia lub o ściągnięciu sumy poręczenia; orzekanie o wydaniu listu żelaznego.

²⁷ L. Penner, *O zmianie przepisów kpk*, „Nowe Prawo” 1956, nr 2; L. Schaff, *Nowa reforma postępowania przygotowawczego*, „Państwo i Prawo” 1956, nr 3.

²⁸ J. Haber, *Rozwój prawa karnego procesowego w Polsce Ludowej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1964, t. 26, z. 4, s. 135–142.

²⁹ Ustawa z dnia 28 marca 1958 r. o zmianie przepisów postępowania karnego (Dz.U. 1958 nr 18, poz. 76).

³⁰ M. Siewierski, *Koncepcja kodyfikacyjna postępowania przygotowawczego*, „Problemy Kryminalistyki” 1961, nr 29.

³¹ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 1969 nr 13, poz. 96).

Z kolei kontrola sądowa czynności podejmowanych przez prokuratora ograniczała się do rozpatrywania środków odwoławczych (zażaleń) od niektórych decyzji procesowych organów postępowania przygotowawczego, a więc do badania tych decyzji od strony prawidłowości i wszechstronności wyników śledztwa oraz dochodzenia³². Należy tu wymienić rozpoznawanie zażaleń na postanowienia prokuratora: o przeprowadzeniu obserwacji psychiatrycznej oraz o jej przedłużeniu; zastosowaniu tymczasowego aresztowania i jego przedłużeniu na okres do sześciu miesięcy; warunkowym umorzeniu postępowania w zakresie warunków umorzenia.

Z powyższego wynika, że sąd nie sprawował bieżącego nadzoru nad postępowaniem przygotowawczym, ponieważ decyzje w zakresie kluczowych kwestii podejmowano w obrębie prokuratury. Kontrola miała na celu sprawdzenie prawidłowości działania organów postępowania przygotowawczego i wyciągnięcie konsekwencji prawnych w przypadku uchybień³³. Postępowanie przygotowawcze było niemal w całości zależne od prokuratora, który mógł nim dowolnie zarządzać i nie był krępowany przez czynnik sądowy. Takie rozwiązanie często prowadziło do nadużyć i naruszeń praw człowieka. KPK z 1969 r. był zmieniany wielokrotnie, ale dopiero w 1989 r. rozpoczęto proces wprowadzania rozwiązań, które zwiększały udział czynnika sądowego w postępowaniu przygotowawczym. Decyzję o pełnym stosowaniu tymczasowego aresztowania przekazano do kompetencji sądu dopiero w 1995 r.³⁴

4. Wpływ postępowania przygotowawczego PRL na uregulowania Kodeksu postępowania karnego z 1997 r.

Już w latach 80. XX wieku, a jeszcze silniej po 1989 r. rozgorzała dyskusja na temat modelu postępowania karnego oraz postępowania przygotowawczego, a razem z nią temat przywrócenia instytucji sędziego śledczego, za czym opowiadali się między

³² K. Malinowska-Krutul, *Czynności sądowe w postępowaniu przygotowawczym*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 10, s. 65–66.

³³ J. Grajewski, L.K. Paprzycki, S. Steinborn, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Kraków 2006, s. 893.

³⁴ Ustawa z dnia 29 czerwca 1995 r. o zmianie Kodeksu postępowania karnego, ustawy o ustroju sądów wojskowych, ustawy o opłatach w sprawach karnych i ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. 1995 nr 89, poz. 443).

innymi Andrzej Murzynowski³⁵, Stanisław Waltoś³⁶, Alfred Kaftal³⁷, Maciej Jankowski³⁸, Cezary. Kulesza³⁹, a wcześniej Stanisław Śliwiński⁴⁰. Ostatecznie Kodeks postępowania karnego z 1997 r. nie przewidywał ani sędziego śledczego, ani śledztwa sądowego, jednak stanowił o udziale sądu w postępowaniu przygotowawczym przekładającym się na szeroki zakres czynności decyzyjnych, wąski zakres czynności kontrolnych i jedną czynność dowodową.

Na przestrzeni lat pozycja sądu uległa zmianie. Katalog czynności kontrolnych został zdecydowanie poszerzony⁴¹ – co do zasady to sąd jest właściwym organem do rozpoznawania zażaleń w postępowaniu przygotowawczym⁴², wprowadzono także wcześniej nieznanne czynności dowodowe – tzw. specjalne tryby przesłuchań⁴³.

W obecnym modelu postępowania przygotowawczego pozycję sądu kształtuje art. 298 par. 2 KPK, który wskazuje, że określone w ustawie czynności w postępowaniu przygotowawczym przeprowadza sąd. Następnie koniecznie trzeba zwrócić uwagę na art. 329 KPK par. 1 stwierdzając, że sąd powołany do rozpoznania sprawy

³⁵ A. Murzynowski, *Problem wprowadzenia instytucji sędziego śledczego*, „Państwo i Prawo” 1982, z. 3–4, s. 21.

³⁶ S. Waltoś, *Model polskiego procesu karnego de lege ferenda*, „Państwo i Prawo” 1981, z. 3, s. 34.

³⁷ A. Kaftal, *Model postępowania przygotowawczego de lege ferenda w polskim procesie*, „Studia Prawnicze” 1989, nr 1, s. 51–74.

³⁸ M. Jankowski, *Sędzia śledczy – wzmocnienie czy osłabienie pozycji sądu w postępowaniu karnym*, „Nowe Prawo” 1982, nr 7–8, s. 133–138.

³⁹ C. Kulesza, *Sędzia śledczy w polskim modelu postępowania przygotowawczego*, „Państwo i Prawo” 1988, nr 6, s. 152–160.

⁴⁰ S. Śliwiński, *Zasadnicze problemy nowej kodyfikacji prawa karnego procesowego*, „Państwo i Prawo” 1968, z. 7, s. 79–94.

⁴¹ Do wejścia w życie ustawy z dnia 29 marca 2007 r. o zmianie ustawy o prokuraturze, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw sąd dokonywał czynności kontrolnych tylko wtedy, gdy wyraźnie wskazywał na to przepis szczególny. Do wskazanej daty zażalenie na postanowienie prokuratora rozpoznawał prokurator nadrzędny. W związku ze zmianą, aktualnie zgodnie z art. 465 § 2 KPK na postanowienie prokuratora przysługuje zażalenie do sądu właściwego do rozpoznania sprawy, chyba że ustawa stanowi inaczej.

⁴² E. Łuszczuk, *Kontrola czy nadzór sądu nad postępowaniem przygotowawczym*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2012, 28, s. 127–145.

⁴³ M. Kurowski [w:] *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX/el. 2023, art. 316; V. Kwiatkowska-Daruł, *Przesłuchanie małoletniego świadka w polskiej procedurze karnej*, Toruń 2007, s. 168.

w pierwszej instancji dokonuje na posiedzeniu przewidzianych w ustawie czynności w postępowaniu przygotowawczym, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej. Niniejszy przepis wskazuje na incydentalną obecność sądu w tym stadium procesu karnego oraz na dokonywanie czynności co do zasady na posiedzeniach⁴⁴.

Niemniej istnieją odstępstwa od art. 329 par. 1 KPK np. wydanie i odwołanie listu żelaznego może zarządzić właściwy miejscowo sąd okręgowy. W porównaniu do KPK 1928, gdzie co do zasady czynności sądowe były przypisane do jednego organu, w KPK 1997 są rozproszone. W związku z tym do dokonywania czynności w jednym postępowaniu przygotowawczym właściwe mogą być trzy różne sądy. Dopełnieniem regulacji jest art. 329 par. 2 KPK, który precyzuje, że sąd dokonuje czynności jednoosobowo także wtedy, gdy rozpoznaje zażalenie na czynności postępowania przygotowawczego, chyba że ustawa stanowi inaczej. Postępowania przygotowawczego dotyczy także art. 465 par. 2 KPK, z którego wynika, że na postanowienie prokuratora przysługuje zażalenie do sądu właściwego do rozpoznania sprawy, chyba że ustawa stanowi inaczej. Po wskazaniu na tron regulacji należy przejść do przedstawienia poszczególnych czynności sądu we wstępnym stadium procedury karnej.

Najszerszy katalog czynności sądu w postępowaniu przygotowawczym stanowią czynności decyzyjne⁴⁵. Po pierwsze sąd zezwala na przesłuchanie osoby zobowiązanej do zachowania określonej tajemnicy, tj.: notarialnej, adwokackiej, radcy prawnego, lekarskiej i dziennikarskiej. Sąd decyduje o zatrzymaniu pism i innych dokumentów związanych z wykonywaniem funkcji obrońcy w procesie oraz o zniszczeniu przedmiotów i substancji niebezpiecznych, a także orzeka o badaniach psychiatrycznych podejrzanego związanych z obserwacją w zakładzie leczniczym. Do sądu należy zarządzenie podsłuchu procesowego oraz zniszczenie jego zapisów (kontrola i utrwalanie rozmów).

⁴⁴ T. Grzegorzczak, *Postępowanie przygotowawcze w nowym kodeksie postępowania karnego i sytuacja w nim podejrzanego*, [w:] *Nowa kodyfikacja karna. Krótkie komentarze*, z. 1, Warszawa 1997, s. 14 i n.; S. Wyciszczak, *Czynności sądu w nowym k.p.k.*, „Prokuratura i Prawo” 1997, nr 11, s. 48 i n.

⁴⁵ K. Eichstaedt, *Rola sądu w postępowaniu przygotowawczym*, [w:] *Czynności dochodzeniowo-śledcze i działania operacyjne policji a rola sądu w postępowaniu przygotowawczym*, red. S. Lelental, J. Kudrelek, I. Nowicka, Szczytno 2008, s. 11–18; K. Eichstaedt, *Czynności sądu w postępowaniu przygotowawczym w polskim prawie karnym*, Warszawa 2008, s. 391–398.

Sąd wydaje również szereg istotnych postanowień dotyczących aresztowania, między innymi : 1) o zarządzeniu tymczasowego aresztowania; 2) o przedłużeniu tymczasowego aresztowania; 3) wydanie europejskiego nakazu aresztowania; 4) wykonanie europejskiego nakazu aresztowania; 5) stosuje aresztowanie jako karę porządkową. Stosuje także inne środki zapobiegawcze. Sąd orzeka o przepadku przedmiotu poręczenia majątkowego oraz ściągnięciu sumy poręczenia, a także o pieniężnej karze porządkowej wobec obrońcy (pełnomocnika). Wydaje i odwołuje list żelazny. Decyduje o dopuszczeniu dowodu z zeznań świadka koronnego. Co więcej, to do sądu należą decyzje w przedmiocie przepadku przedmiotów poręczenia oraz ściągnięcia sumy poręczenia, a także stosowania przepadku jako środka zabezpieczającego. Sąd także stosuje środki zabezpieczające przy umorzeniu postępowania oraz wydaje postanowienie o warunkowym umorzeniu postępowania na wniosek prokuratora lub podmiotów określonych w art. 325d KPK.

Szeroki zakres czynności kontrolnych zasada się na rozpoznaniu zażaleń od postanowień wydanych przez prokuratora⁴⁶. Jak już wcześniej wspomniano, nie zawsze było to zasadą⁴⁷. Dotyczy to następujących spraw: 1) nałożenia kary pieniężnej na kierownika organu zobowiązanego do udzielenia wyjaśnień; 2) nałożenia kary pieniężnej na dziekana właściwej rady; 3) zachowania w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka; 4) przeszukania; 5) zatrzymania korespondencji, przesyłek oraz wykazów połączeń telekomunikacyjnych; 6) kontroli i utrwalania rozmów telefonicznych w wypadkach niecierpiących zwłoki; 7) zatrzymania policyjnego, 8) zatrzymania prokuratorskiego; 9) zatrzymania i doprowadzenia świadka, biegłego, tłumacza i specjalisty oraz ukarania karą pieniężną; 10) orzekania środków zapobiegawczych; 11) zabezpieczenia majątkowego; 12) zaniechania ścigania; 13) wystąpienia do państwa członkowskiego Unii Europejskiej o wykonanie postanowienia o zatrzymaniu dowodów lub mającego na celu zabezpieczenie mienia; 14) kosztów postępowania przygotowawczego.

Należy wskazać, że wąski zakres czynności decyzyjnych i kontrolnych sądu zawiera także ustawa z dnia 25 czerwca 1997 r. o świadku koronnym (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1197).

⁴⁶ A. Gaberle, *Funkcje kontroli instancyjnej w procesie karnym (zagadnienia podstawowe)*, [w:] *Środki zaskarżania w procesie karnym. Księga pamiątkowa ku czci prof. Z. Dody*, red. A. Gaberle, S. Waltoś, Kraków 2000, s. 199.

⁴⁷ K. Eichstaedt, *Czynności sądu w postępowaniu*, op. cit., s. 220–266.

W zakresie czynności dowodowych rola sądu jest ograniczona⁴⁸. Warto zauważyć, że autorzy KPK z 1997 r. planowali nadać sądom zdecydowanie szersze uprawnienia – między innymi prawo do przesłuchań podejrzanego w postępowaniu przygotowawczym⁴⁹. Ostatecznie wycofano się z tych rozwiązań i nigdy do nich nie powrócono. Sąd ma prawo do przesłuchania świadka lub pokrzywdzonego w określonych przypadkach. Od 1997 r. na podstawie art. 316 par. 3 KPK, sąd może przesłuchać świadka, jeżeli zachodzi niebezpieczeństwo, że nie będzie można przesłuchać go na rozprawie. W takim przypadku strona lub prokurator albo inny organ prowadzący postępowanie mogą zwrócić się do sądu z żądaniem przesłuchania.

Poza tym sąd jest właściwy w tzw. specjalnych trybach przesłuchań. Po pierwsze, zgodnie z art. 185a par. 1 KPK sąd może przesłuchać w charakterze świadka pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone w rozdziałach XXIII, XXV i XXVI Kodeksu karnego tylko wówczas, gdy jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, i tylko raz, chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania, lub w razie uwzględnienia wniosku dowodowego oskarżonego, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego.

Po drugie w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone w rozdziałach XXV i XXVI Kodeksu karnego świadka, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, przesłuchuje się w warunkach określonych w art. 185a par. 1–3 i 5, jeżeli zeznania tego świadka mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy – oznacza to podmiotowe i przedmiotowe rozszerzenie trybu z art. 185a KPK. Po trzecie, w sprawach o przestępstwa określone w art. 197–199 Kodeksu karnego pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania ukończył 15 lat, przesłuchuje się w charakterze świadka tylko wówczas, gdy jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, i tylko raz, chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego

⁴⁸ A. Ludwiczak, *Wpływ sądu na postępowanie dowodowe w postępowaniu przygotowawczym w polskim prawie karnym*, [w:] *Czynności dochodzeniowo-śledcze i działania operacyjne policji a rola sądu w postępowaniu przygotowawczym*, red. S. Lelentał, J. Kudrelek, I. Nowicka, Szczytno 2008, s. 20.

⁴⁹ T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2022, s. 914–922.

przesłuchania, lub w razie uwzględnienia wniosku dowodowego oskarżonego, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego – dalsze rozszerzenie trybu z art. 185a KPK. We tych trzech trybach przesłuchań obligatoryjny jest także udział psychologa.

Co więcej, od 1 lutego 2024 r. częścią systemu jest tryb przesłuchania dla świadków ze „specjalnymi potrzebami” tj. występującymi zaburzeniami psychicznymi, rozwojowymi, zakłóceniami zdolności postrzegania lub odtwarzania postrzeżeń. Zgodnie z art. 185e KPK przeprowadzenie czynności dowodowej w tym trybie jest możliwe w przypadku zaistnienia przesłanki negatywnego wpływu przesłuchania w normalnym trybie na stan psychiczny świadka, lub gdyby dokonanie samej czynności byłoby znacznie utrudnione z uwagi na problemy natury komunikacyjnej. Zasadniczy jest warunek istotności zeznań dla rozstrzygnięcia sprawy. W tym trybie obligatoryjny jest udział biegłego psychologa oraz biegłego w zakresie komunikacji alternatywnej⁵⁰.

Przedstawiona powyżej rola sądu w modelu wstępnego stadium procesu jest swoistym kompromisem pomiędzy śledztwem sądowym a powierzeniem postępowania przygotowawczego organowi pozasądowemu⁵¹, a także swego rodzaju hybrydą modelu francuskiego i niemieckiego. Wydaje się, że nawet zwolennicy tego modelu zauważają jego dysfunkcje, które rzutują na słabość funkcji gwarancyjnej oraz realizacji uprawnień stron w postępowaniu przygotowawczym, a także realizacji zasady kontrydiktoryjności, równości i jawności w ograniczonym zakresie⁵². Co więcej – należałoby zastanowić się nad zmianą poszczególnych przepisów, które regulują poszczególne czynności w celu właściwego zabezpieczenia praw i wolności podejrzanych oraz pokrzywdzonych, a także poszerzenia katalogu czynności sądu między innymi o dokonywanie przesłuchań nie tylko w wyżej przywołanych przypadkach.

Od 1997 r. postępowanie karne było zmieniane wiele razy, jednak co do zasady były to zmiany w obrębie tego samego modelu. Tylko raz wprowadzono reformę, która na krótki czas zrywała z postsowieckim modelem postępowania karnego wzorowanym

⁵⁰ Ustawa z dnia 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 289, 535.

⁵¹ K. Eichstaedt, *Rola sądu w postępowaniu przygotowawczym*, op.cit., s. 11–18.

⁵² K. Eichstaedt, *Czynności sądu w postępowaniu przygotowawczym*, op.cit., s. 391–398.

na KPK z 1969 r.⁵³ Nie ma potrzeby analizy założeń wskazanej reformy z uwagi na jego liczne teoretyczne opracowania⁵⁴.

Do 2013 r. sąd nie był organem operatywnym, a był jedynie incydentalnie obecny w tym stadium postępowania. W porównaniu do modelu PRL oraz pierwszych lat III RP należało uznać proponowany model za krok we właściwą stronę. Przedstawiciele doktryny liczyli, że wraz z upływem czasu proces karny zerwie z tradycjami postsowieckimi i nawiąże do tradycji II RP. We wnioskach z prac Komisji Kodyfikacyjnej wskazywano na potrzebę dalszej pracy nad udoskonaleniem procedury karnej między innymi poprzez wprowadzenie w przyszłości sędziego właściwego ds. postępowania przygotowawczego⁵⁵. Przez lata katalog czynności sądowych został zdecydowanie rozszerzony, co należy ocenić pozytywnie, lecz nie poszły za tym dostosowanie funkcjonalne i organizacyjne sądu, przez co nie przekłada się to w pełni na standardy procesowe.

Należy dodać, że tzw. wielka reforma została szybko skasowana⁵⁶. Powrócono do *statusu quo* sprzed 2013 r., czyli *de facto* do modelu charakteryzującego się szeregiem dysfunkcji, który funkcjonuje do dziś z niewielkimi zmianami wynikającymi z reformy z 2019 r.⁵⁷ W międzyczasie dokonano także kontrowersyjnej nowelizacji w zakresie przepisów art. 168a i 168b KPK⁵⁸.

⁵³ Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2013, poz. 1247).

⁵⁴ P. Kruszyński, M. Zbrojewska, *Nowy model postępowania karnego ukształtowany nowelą do k.p.k. z 27 września 2013 r.*, „Palestra” 2014, nr 1–2, s. 55; B. Sygit, J. Duży, *Nowa pozycja prokuratora w świetle zmian w kodeksie postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 7–8; C. Kulesza, *Rola prokuratora w znowelizowanym kodeksie postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 4, s. 5 i n; K. Dudka, *Rola prokuratora w znowelizowanym postępowaniu karnym*, „Prokuratura i Prawo”, nr 1–2, s. 63; T. Grzegorzczak, *Postępowanie przygotowawcze w świetle nowelizacji z dnia 27 września 2013 r. i rola w nim prokuratora w aspekcie sądowego stadium procesu*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 1–2, s. 30.

⁵⁵ P. Kruszyński, M. Zbrojewska, *Nowy model postępowania karnego*, op.cit., s. 58.

⁵⁶ Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2016, poz. 437).

⁵⁷ Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 1694).

⁵⁸ Zob. M. Skwarcow, *Formuła „zgody następczej” według treści przepisu art. 168b Kodeksu postępowania karnego*, „Palestra” 2021, nr 6; S. Brzozowski, *Wykorzystywanie dowodów*

Omawiając wady i mankamenty aktualnego modelu postępowania przygotowawczego, należy podkreślić, że tak samo jak w PRL sąd nie jest czynnikiem operatywnym w tej fazie postępowania, a jego obecność jest incydentalna i skrępowana. Wpadkowo rozpoznaje zażalenia na postanowienia wydane przez prokuratora – nie zajmuje się oceną prawidłowości prowadzonego postępowania przygotowawczego, a jedynie tych jego elementów, które są zaskarżane.

Postępowanie przygotowawcze jest podporządkowane prokuratorowi – niemal wszystkie czynności dowodowe są dokonywane przez niego i mają charakter sformalizowany. Następnie są powtarzane na rozprawie. Wynika z tego, że postępowanie dowodowe jest przeprowadzane dwukrotnie, czyli mamy do czynienia z niepotrzebnym dublowaniem postępowania⁵⁹, czego skutkiem jest przewlekłość w pracy sądów karnych⁶⁰.

Śledztwo prowadzone przez prokuratora i policję ma charakter w pełni formalny – wszystkie czynności śledcze są protokołowane, a następnie odtwarzane w sądzie. W dochodzeniu, które co do zasady prowadzi policja, sytuacja jest taka sama – czynności prowadzone w jego toku mają charakter formalny, z niewielkimi odstępstwami.

Z powyższego wynika prymat postępowania przygotowawczego wyrażający się rekapitulacją czynności dochodzeniowo-śledczych na rozprawie głównej, gdzie odczytywane są protokoły sporządzone w postępowaniu przygotowawczym oraz dokonuje się potwierdzenia wyjaśnień i uprzednio złożonych zeznań. Prymat postępowania przygotowawczego należy ocenić negatywnie z uwagi na inkwizycyjny i tajny charakter tego stadium procesu karnego oraz brak obecności stron w czynnościach dowodowych, a także braku dostępu do akt sprawy.

uzyskanych w toku kontroli operacyjnej w kontekście art. 168b Kodeksu postępowania karnego, „Palestra” 2016, nr 6; P. Daniluk, *Jeszcze raz o konstytucyjności art. 168b Kodeksu postępowania karnego (w związku z wnioskiem Prokuratora Generalnego do Trybunału Konstytucyjnego)*, „Palestra” 2020, nr 12.

⁵⁹ P. Kowalski, *Zasada kontrydiktoryjności procesu karnego w świetle projektu Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego*, „Palestra” 2012, nr 7–8, s. 73; R.A. Stefański, *Postępowanie przygotowawcze: zmiany ewolucyjne, czy rewolucyjne*, [w:] *Z problematyki funkcji*, s. 37–38.

⁶⁰ Zob. M. Wielec, K. Buczkowski, K. Burdziak, M. Jankowski, P. Ostaszewski, J. Włodarczyk-Madejska, P. Bachmat, P. Banaszak, J. Klimczak, R. Szymczykiewicz, *Przyczyny przewlekłości postępowania sądowego w sprawach karnych*, Warszawa 2019.

Sformułowane cele postępowania przygotowawczego mające swój rodowód w sowieckim KPK z 1969 r. tj. „wszechstronne wyjaśnienie okoliczności sprawy” (aktualnie „wyjaśnienie okoliczności sprawy, w tym ustalenie osób pokrzywdzonych i rozmiarów szkody”) oraz „pełne zebranie, zabezpieczenie i utrwalenie dowodów dla sądu” (aktualnie „zebranie, zabezpieczenie i w niezbędnym zakresie utrwalenie dowodów dla sądu”) podkreślają ów prymat postępowania przygotowawczego. Należy przy tym dodać, że w żadnym z systemów prawnych obowiązujących w Europie Zachodniej ten etap postępowania nie odgrywa tak istotnej roli, jak w Polsce, przy jednocześnie tak ograniczonej obecności czynnika sądowego, co stanowi anachronizm we współczesnym rozumieniu istoty demokratycznego państwa prawa i zasad rzetelnego procesu.

Rozwiązania przyjęte w państwach zachodnich zakładają, że postępowanie przygotowawcze, prowadzone przez prokuratora i policję, ma charakter nieformalny, ponieważ głównym celem tej fazy postępowania prowadzonego dla prokuratora jest rozstrzygnięcie w zakresie wniesienia aktu oskarżenia do sądu lub umorzenia postępowania. Jednocześnie udział czynnika sądowego jest szeroki, w celu zapewnienia praworządności, równości, kontrydiktoryjności i sądowej ochrony praw człowieka. Z kolei do dokonywania ustaleń faktycznych właściwa jest rozprawa główna. Tak skonstruowany model zapewnia krótki czas postępowania przygotowawczego oraz właściwe rozłożenie proporcji w toku całego procesu karnego.

W związku z dysfunkcyjnym modelem sądowej kontroli postępowania przygotowawczego negatywnie należy ocenić także uregulowanie przed sąd kontroli czynności operacyjno-rozpoznawczych⁶¹. Wydaje się, że ten przedmiot spraw powinien należeć do wyspecjalizowanych sędziów, tj. sędziów odpowiedzialnych za postępowanie przygotowawcze. Podobnie sytuacja wygląda z realizacją tzw. teorii zatrutego drzewa, która nie występuje w Polsce w czystej postaci, a została zaakceptowana przez Trybunał Konstytucyjny⁶² przed uchwaleniem art. 168a i 168b KPK w obecnej formie. We wskazanych aspektach legalność tych czynności zaliczanych do tzw. pierwotnego postępowania dowodowego zapewniałby sędzia ds. postępowania

⁶¹ A. Taracha, *Sądowa kontrola czynności operacyjno-rozpoznawczych*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2003, nr 2, s. 29–42.

⁶² Wyrok Trybunału Konstytucyjnego o sygn. akt K 32/04, uzasadnienie, pkt III.2.

przygotowawczego jako instytucja wyspecjalizowana i niezawisła, a także nastawiona na niesięganie po dowody „pierwotnie skażone” w myśl koncepcji owoców zatrutego drzewa⁶³.

5. Podsumowanie

Model postępowania przygotowawczego stanowi fundamentalną kwestię w kontekście funkcjonowania sądownictwa karnego oraz stanowi o cywilizacyjnych podstawach danego systemu prawnego. Badane zagadnienie wpisuje się w nurt fundamentalnych, a zatem nietracących na aktualności i ważkości, zagadnień procesowych. Co więcej, było przedmiotem dyskusji doktrynalnych i obrosto w bogatą literaturę, a ze względu na to, iż wpisuje się w kwestie modelowania postępowań represyjnych, bogactwo literatury daleko wykracza poza piśmiennictwo polskie, a także prace wyłącznie związane z procedurą karną.

Z niniejszego opracowania wynika, że od 1928 r. w Polsce występowały trzy różne modele postępowania karnego, w tym postępowania przygotowawczego. Posiadały one swoją specyfikę i wyrażały myśl prawniczą danego okresu. Uregulowania II RP i PRL oddziałują silnie na aktualny model stadium przygotowawczego. Niestety, w niewłaściwych proporcjach – cechy modelu sowieckiego są nadto widoczne, a instytucje odpowiednie dla KPK 1928 r. są ledwie dostrzegalne.

Uregulowania KPK 1928 r. wyrażały polskie dziedzictwo prawne, które oparte było na prawodawstwie francuskim. Nie był to system idealny, ale zapewniał gwarancje procesowe i przestrzeganie praw człowieka na miarę swoich czasów. Niestety, 45 lat funkcjonowania systemu komunistycznego doprowadziło do zerwania z tradycjami prawnymi wynikającymi z I RP i II RP, silnie związanymi z kulturą prawną państw zachodnich, mającymi swe źródło w prawie rzymskim. Model narzucony po 1944 roku nie wpisywał się w europejski krąg cywilizacyjny, a co za tym idzie – jego kulturę prawną. Był charakterystyczny dla państw sowieckich, które nie zważały na pozycję jednostki i prawa człowieka, a jedynie tzw. kolektyw oraz dobro państwa socjalistycznego. W 1997 r. z uwagi na przemiany ustrojowe dokonano

⁶³ Konferencja. Nowy model postępowania przygotowawczego – sędzia śledczy, Warszawa 22 marca 2010 r., Warszawa 2010.

zmian, które należy ocenić pozytywnie. Doprowadziły do odstąpienia, w pewnym zakresie, od sowieckiego systemu postępowania karnego i zapewniały realizację szeregu umów międzynarodowych, które wpisywały się w ochronę praw i wolności człowieka⁶⁴. Niemniej jednak nie zerwano z modelem postsowieckim – nie zapewniono należytej przejrzystości działań i pozycji organów w szczególności w postępowaniu przygotowawczym. Pozostawiono szereg dysfunkcji, które pomimo dokonanych reform stanowią konkretne problemy w postępowaniu karnym.

Na podstawie przeprowadzonej analizy należy wysnuć wniosek, że aktualnie obowiązujący model postępowania przygotowawczego wynika z dziedzictwa prawnego PRL, co samo w sobie należy ocenić negatywnie. Objawia się to przede wszystkim w braku obecności operatywnego organu sądowego w tym stadium postępowania karnego. Z tego wynikają kolejne dysfunkcje, takie jak właściwe określenie roli i pozycji pozostałych organów postępowania karnego, określenie kompetencji nadzorczych prokuratora w postępowaniu przygotowawczym, odpowiednia kontrola czynności operacyjno-rozpoznawczych i implementacja teorii owoców zatrutego drzewa, a także potencjalne problemy w postępowaniach międzynarodowych (w związku z planowanym przystąpieniem Polski do Prokuratury Europejskiej).

Należy podkreślić, że modelu postępowania przygotowawczego II RP, gdzie występował sędzia śledczy, nie należy traktować jako wzoru, ale jak pewien drogowskaz. Wzorem optymalnego modelu postępowania przygotowawczego dla Polski powinny być uregulowania państw zachodnich, w szczególności Unii Europejskiej, dotyczące udziału sądu w tej fazie postępowania. Z uwagi na szereg przedstawionych w niniejszej pracy czynników zasadne jest wprowadzenie sędziego właściwego ds. postępowania przygotowawczego, który prowadziłby bieżącą kontrolę w tym stadium postępowania oraz gwarantowałby przestrzeganie praw i wolności człowieka. Polski model powinien sięgnąć do modelu niemieckiego, francuskiego, włoskiego, austriackiego oraz hiszpańskiego i wprowadzić operatywny organ sądowy do postępowania karnego.

⁶⁴ Np. Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. 1993 nr 61, poz. 284); Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. 1977 nr 38, poz. 167).

Proponowany postulat nie byłby jedynym lekarstwem, które uzdrowiłoby polskie postępowanie karne. Jest to raczej jeden z elementów kompleksowej reformy w duchu gwarancji sądowej ochrony praw człowieka, praworządności, transparentności, publiczności, kontradyktoryjności i obiektywizmu.

Bibliografia

Akty prawne

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. 1993 nr 61, poz. 284).

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. 1977 nr 38, poz. 167).

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 15 lipca 1927 r. o sędziach śledczych do spraw wyjątkowego znaczenia (Dz.U. 1927 nr 69, poz. 611).

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 1928 nr 33, poz. 313).

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. Przepisy wprowadzające kodeks postępowania karnego (Dz.U. 1928 nr 33, poz. 314).

Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 7 października 1944 r. o Milicji Obywatelskiej (Dz.U. 1944 nr 7, poz. 33).

Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 1 grudnia 1944 r. o częściowej zmianie kodeksu postępowania karnego (Dz.U. 1944 nr 13, poz. 70).

Dekret z dnia 6 czerwca 1945 r. o zmianie przepisów kodeksu postępowania karnego (Dz.U. 1945 nr 25, poz. 148).

Dekret z 19 sierpnia 1946 r. o zmianie niektórych przepisów postępowania karnego (Dz.U. 1946 nr 43, poz. 249).

Dekret z dnia 23 stycznia 1947 r. o opłatach sądowych w sprawach karnych (Dz.U. 1947 nr 19, poz. 73).

Dekret z dnia 3 kwietnia 1948 r. o zmianie kwot pieniężnych w przepisach kodeksu postępowania karnego (Dz.U. 1948 nr 20, poz. 136).

Ustawa z dnia 27 kwietnia 1949 r. o zmianie przepisów postępowania karnego (Dz.U. 1949 nr 32, poz. 238).

Ustawa z dnia 20 lipca 1950 r. o Prokuraturze Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1950 nr 38, poz. 346).

Ustawa z dnia 20 lipca 1950 r. o zmianie przepisów postępowania karnego (Dz.U. 1950 nr 38, poz. 348).

Dekret z dnia 21 grudnia 1955 r. o zmianie przepisów postępowania karnego (Dz.U. 1955 nr 46, poz. 309).

Ustawa z dnia 28 marca 1958 r. o zmianie przepisów postępowania karnego (Dz.U. 1958 nr 18, poz. 76).

Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 1969 nr 13, poz. 96).

Ustawa z dnia 29 czerwca 1995 r. o zmianie Kodeksu postępowania karnego, ustawy o ustroju sądów wojskowych, ustawy o opłatach w sprawach karnych i ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. 1995 nr 89, poz. 443).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. 2022, poz. 1375).

Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2013, poz. 1247).

Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2016, poz. 437).

Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 1694).

Ustawa z dnia 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (t.j. Dz.U. 2023, poz. 289, 535).

Orzecznictwo

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego o sygn. akt K 32/04, uzasadnienie, pkt III.2.

Literatura

Brzozowski Sebastian, *Wykorzystywanie dowodów uzyskanych w toku kontroli operacyjnej w kontekście art. 168b Kodeksu postępowania karnego*, „Palestra” 2016, nr 6.

Daniluk Paweł, *Jeszcze raz o konstytucyjności art. 168b Kodeksu postępowania karnego (w związku z wnioskiem Prokuratora Generalnego do Trybunału Konstytucyjnego)*, „Palestra” 2020, nr 12.

Dudka Katarzyna, *Rola prokuratora w znowelizowanym postępowaniu karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 1–2.

Eichstaedt Krzysztof, *Czynności sądu w postępowaniu przygotowawczym w polskim prawie karnym*, Warszawa 2008.

Eichstaedt Krzysztof, *Instytucja sędziego śledczego w okresie międzywojennym*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2014 nr 17.

Eichstaedt Krzysztof, *Ponownie na temat sędziego śledczego*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 1.

Eichstaedt Krzysztof, *Rola sądu w postępowaniu przygotowawczym a instytucja sędziego śledczego*, Warszawa 2009.

Eichstaedt Krzysztof, *Rola sądu w postępowaniu przygotowawczym*, [w:] *Czynności dochodzeniowo-śledcze i działania operacyjne policji a rola sądu w postępowaniu przygotowawczym*, red. Stefan Lelental, Jan Kudrelek, Izabela Nowicka, Szczytno 2008.

- Gaberle Andrzej, *Funkcje kontroli instancyjnej w procesie karnym (zagadnienia podstawowe)*, [w:] *Środki zaskarżenia w procesie karnym. Księga pamiątkowa ku czci prof. Z. Dody*, red. Andrzej Gaberle, Stanisław Waltoś, Kraków 2000.
- Grajewski Jan, Paprzycki Lech K., Steinborn Sławomir, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Kraków 2006.
- Grzegorzczuk Tomasz, *Kilka refleksji na temat sugestii wprowadzenia instytucji sędziego śledczego*, [w:] *Węzłowe problemy procesu karnego*, red. Piotr Hofmański, Warszawa 2010.
- Grzegorzczuk Tomasz, *Postępowanie przygotowawcze w nowym kodeksie postępowania karnego i sytuacja w nim podejrzanego*, [w:] *Nowa kodyfikacja karna. Krótkie komentarze*, z. 1, Warszawa 1997.
- Grzegorzczuk Tomasz, *Postępowanie przygotowawcze w świetle nowelizacji z dnia 27 września 2013 r. i rola w nim prokuratora w aspekcie sądowego stadium procesu*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 1–2.
- Haber Jan, *Rozwój prawa karnego procesowego w Polsce Ludowej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1964, t. 26, z. 4.
- Jankowski Maciej, *Sędzia śledczy – wzmocnienie czy osłabienie pozycji sądu w postępowaniu karnym*, „Nowe Prawo” 1982, nr 7–8.
- Kaftal Alfred, *Model postępowania przygotowawczego de lege ferenda w polskim procesie*, „Studia Prawnicze” 1989, nr 1.
- Konferencja „Nowy model postępowania przygotowawczego – sędzia śledczy”, red. Piotr Zieliński, Warszawa 2010.
- Kościelniak-Marszał Miłosz, *Sędzia śledczy w ujęciu prawnohistorycznym*, [w:] *Węzłowe problemy procesu karnego*, red. Piotr Hofmański, Warszawa 2010.
- Kowalski Piotr, *Zasada kontradiktoryjności procesu karnego w świetle projektu Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego*, „Palestra” 2012, nr 7–8.
- Kruszyński Piotr, Warchoł Marcin, *Pozycja sędziego śledczego na tle modeli postępowania przygotowawczego (cz. 1)*, „Palestra” 2008, nr 3–4.
- Kruszyński Piotr, Warchoł Marcin, *Pozycja sędziego śledczego na tle modeli postępowania przygotowawczego (cz. 2)*, „Palestra” 2008, nr 5–6.
- Kruszyński Piotr, Warchoł Marcin, *Sędzia śledczy. Argumenty za i przeciw*, [w:] *Węzłowe problemy procesu karnego*, red. Piotr Hofmański, Warszawa 2010.
- Kruszyński Piotr, Zbrojewska Monika, *Nowy model postępowania karnego ukształtowany nowelą do k.p.k. z 27 września 2013 r.*, „Palestra” 2014, nr 1–2.
- Kulesza Cezary, *Dyskusja nad reformą prawa karnego*, „Państwo i Prawo” 1988, nr 12.
- Kulesza Cezary, *Postępowanie przygotowawcze. Rozwiązania modelowe*, [w:] *Nowe uregulowania prawne w kodeksie postępowania karnego z 1997 r.*, red. Piotr Kruszyński, Warszawa 1997.
- Kulesza Cezary, *Rola prokuratora w znowelizowanym kodeksie postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 4.

- Kulesza Cezary, *Sędzia śledczy na tle zmian europejskich modeli postępowania przygotowawczego*, [w:] *Węzłowe problemy procesu karnego*, red. Piotr Hofmański, Warszawa 2010.
- Kulesza Cezary, *Sędzia śledczy w modelu postępowania przygotowawczego na tle prawnoporównawczym*, Białystok 1991.
- Kulesza Cezary, *Sędzia śledczy w polskim modelu postępowania przygotowawczego*, „Państwo i Prawo” 1988, nr 6.
- Kulesza Cezary, *Sędzia śledczy w współczesny proces karny (na tle prawnoporównawczym)*, „Państwo i Prawo” 2008, z. 7.
- Kurowski Michał, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany*, red. Dariusz Świecki, LEX/el. 2023, art. 316.
- Kurowski Michał, Sydor Paweł, „Śledcze” czynności sądowe w postępowaniu przygotowawczym w aspekcie praktycznym, „Przegląd Sądowy” 2011, nr 1.
- Kwiatkowska-Darul Violetta, *Przesłuchanie małoletniego świadka w polskiej procedurze karnej*, Toruń 2007.
- Ludwiczak A., *Wpływ sądu na postępowanie dowodowe w postępowaniu przygotowawczym w polskim prawie karnym*, [w:] *Czynności dochodzeniowo-śledcze i działania operacyjne policji a rola sądu w postępowaniu przygotowawczym*, red. Stefan Lelental, Jan Kudrelek, Izabela Nowicka, Szczytno 2008.
- Łada-Bieńkowski Krzysztof, *Postulaty reformy procesu karnego (referat sprawozdawczy)*, Warszawa 1936.
- Łuszczak Ewelina, *Kontrola czy nadzór sądu nad postępowaniem przygotowawczym*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2012, 28.
- Malinowska-Krutul Karolina, *Czynności sądowe w postępowaniu przygotowawczym*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 10.
- Murzynowski Andrzej, *Problem wprowadzenia instytucji sędziego śledczego*, „Państwo i Prawo” 1982, z. 3–4.
- Nestorowicz Władysław, *Stanowisko sędziego śledczego u nas i na zachodzie*, „Głos Sądownictwa” 1932, nr 3–4.
- Nisenson Jerzy, Siewierski Mieczysław, *Kodeks postępowania karnego z komentarzem i orzecznictwem Sądu Najwyższego*, Warszawa 1936.
- Materniak-Pawłowska Małgorzata, *Instytucja sędziego śledczego w okresie międzywojennym*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2013, t. 65, z. 1.
- Penner Leon, *O zmianie przepisów kpk*, „Nowe Prawo” 1956, nr 2.
- Schaff Leon, *Nowa reforma postępowania przygotowawczego*, „Państwo i Prawo” 1956, nr 3.
- Siewierski Mieczysław, *Koncepcja kodyfikacyjna postępowania przygotowawczego*, „Problemy Kryminalistyki” 1961, nr 29.
- Siewierski Mieczysław, *O reformę postępowania przygotowawczego*, „Archiwum Kryminologiczne” 1933, z. 2.
- Siewierski Mieczysław, *Uwagi krytyczne nad śledztwem i dochodzeniem według k.p.k.*, „Archiwum Kryminologiczne” 1933, z. 1.

- Skwarcow Marek, *Formuła „zgody następczej” według treści przepisu art. 168b Kodeksu postępowania karnego*, „Palestra” 2021, nr 6.
- Stefański Ryszard A., *Krytycznie o obecnym modelu postępowania przygotowawczego*, [w:] *Węzłowe problemy procesu karnego*, red. Piotr Hofmański, Warszawa 2010
- Stefański Ryszard A., *Postępowanie przygotowawcze: zmiany ewolucyjne, czy rewolucyjne*, [w:] *Z problematyki funkcji procesu karnego*, red. Tomasz Grzegorzczak, Jacek Izydorczyk, Radosław Olszewski, Warszawa 2013.
- Sygit Bogusław, Duży Jerzy, *Nowa pozycja prokuratora w świetle zmian w Kodeksie postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 7–8.
- Śliwiński Stanisław, *Zasadnicze problemy nowej kodyfikacji prawa karnego procesowego*, „Państwo i Prawo” 1968, z. 7.
- Świątkowski Henryk, *Doniosłe reformy wymiaru sprawiedliwości*, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” 1950, nr 8–9.
- Taracha Adam, *Sądowa kontrola czynności operacyjno-rozpoznawczych*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2003, nr 2.
- Tylman Janusz, *Instytucja czynności sprawdzających w postępowaniu karnym*, Łódź 1984.
- Tylman Janusz, *Uwagi o modelu postępowania przygotowawczego*, [w:] *Węzłowe problemy procesu karnego*, red. Piotr Hofmański, Warszawa 2010.
- Waltoś Stanisław, *Model polskiego procesu karnego de lege ferenda*, „Państwo i Prawo” 1981, z. 3.
- Wielec Michał et al., *Przyczyny przewlekłości postępowania sądowego w sprawach karnych*, Warszawa 2019.
- Wyciszczak Stanisław, *Czynności sądu w nowym k.p.k.*, „Prokuratura i Prawo” 1997, nr 11.
- Zagadnienia postępowania przygotowawczego (Dyskusja w Seminarium Prawa Karnego I.J.P.)*, „Archiwum Kryminologiczne” 1937, z. 3–4.

► STRESZCZENIE

Czynnik sądowy w postępowaniu przygotowawczym – wybrane aspekty historycznoprawne

Artykuł dotyczy udziału czynnika sądowego w postępowaniu przygotowawczym w ujęciu historycznym w prawodawstwie polskim. Autor dokonuje analizy poszczególnych modeli, które występowały w Polsce w okresie od 1928 r. do aktualnego stanu prawnego. Wskazuje na pozytywne i negatywne strony poszczególnych modeli oraz dokonuje analizy zakresu czynności sądu w postępowaniu przygotowawczym. Artykuł wskazuje na szeroki zakres czynności sądu w postępowaniu przygotowawczym w II RP na podstawie Kodeksu postępowania karnego 1928 r. Rozważania uwzględniają rolę i pozycję sędziego śledczego zarówno w śledztwie sądowym jak i dochodzeniu prokuratorsko-policyjnym.

Następnie omawia proces dekonstrukcji modelu II RP poprzez zmiany wprowadzone w pierwszych latach PRL, charakteryzuje model czynności sądowych wprowadzony w Kodeksie postępowania karnego 1969 r. Szczegółowo omawia także zakres czynności sądu wynikający z aktualnie obowiązującego Kodeksu Postępowania karnego z 1997 r. Wynika z tego, że ten model nawiązuje do uregulowań z PRL oraz charakteryzuje się szeregiem dysfunkcji i anachronizmów. Nie należy oceniać go w całości negatywnie, ale konieczne jest wskazanie, że te unormowania odbiegają od standardów zachodnich. Finalnie autor dochodzi do wniosku, że niezbędna jest reforma procedury karnej tj. zwiększenie zakresu czynności sądowych w postępowaniu przygotowawczym w celu gwarancji praworządności, obiektywizmu i sądowej ochrony praw człowieka. Potencjalnym rozwiązaniem może być wprowadzenie instytucji sędziego właściwego ds. postępowania przygotowawczego.

► **SUMMARY**

**The Judicial Factor in Pre-Trial Proceedings –
The Selected History of the Law Aspects**

The article deals with the participation of the judicial factor in pre-trial proceedings historically in Polish legislation. The author analyses the various models that have existed in Poland from 1928 to the current state of the law. He points out the positive and negative sides of each model and analyses the scope of the court's activities in pre-trial proceedings. The article points out the broad scope of the court's activities in pre-trial proceedings in the Second Republic on the basis of the Code of Criminal Procedure of 1928. The considerations take into account the role and position of the investigating judge in both judicial investigation and prosecutor-police investigation.

Next, the author discusses the process of deconstruction of the model of the Second Republic through changes introduced in the early years of the People's Republic of Poland, followed by a characterisation of the model of court activities introduced in the Code of Criminal Procedure of 1969. He also discusses in detail the scope of court activities resulting from the Code of Criminal Procedure of 1997 (currently in force). It follows that this model refers to regulations from the People's Republic of Poland and is characterised by a number of dysfunctions and anachronisms. It should not be assessed negatively in its entirety, but it is necessary to point out that these norms diverge from Western standards. Finally, the author concludes that a reform of the criminal procedure is necessary, i.e. an increase in the scope of judicial activities in pre-trial proceedings, in order to guarantee the rule of law, objectivity and judicial protection of human rights. A potential solution could be to introduce the institution of a pre-trial judge.